

"Xam xam, so d'aram", l'oratoría de sant Vicent

ARXIU

Sant Vicent Ferrer féu servir el sermó per dirigir-se al "poble menut". Convençut de l'adveniment de l'Anticrist, recorregué Europa per ensinistrar els creients en el temor de Déu. Els sermons que ens han pervingut constitueixen un testimoni fascinant de "literatura" oral.

ment, amb els valors dominants d'una espiritualitat exacerbada que ho impregnava tot. Llegir sant Vicent, com llegir Llull o Isabel de Villena, demana voluntats i immersions en uns "àmbits mentals" que ja no són els nostres, i abandonar prejudicis anticlericals que arruïnarien l'adequada recepció d'uns textos al capdavant fets més per a la sotragada de l'ànima que per al plaer dels sentits. De tant en tant, però, barrejades enmig de l'arenga homilètica, mestre Vicent conta històries que la il·lustra en qualitat de metàfora, i se'n redimeix com un hàbil i competent narrador, sense mai abandonar la senzillesa i l'elementalitat que presideixen el conjunt del sermonari.

Literatura oral. A la prosa de sant Vicent li manquen moltes de les qualitats que exornen d'altres escriptors medievals. No té la sobrietat elegant i ordenada d'Eiximenis, ni l'agudesca de Llull, ni disposa, és clar, del domini de Metge, un professional de la ploma. Tot i que es preparava cada sermó, és a dir, confegia unes notes prèvies i en preveia l'argument, sant Vicent havia de deixar lloc a la improvisació, als rampells del cor, sense gaire escrúpols per aconseguir-ne la coherència de la primera a l'última ratlla. No són estranyes, doncs, les repeticions, els oblitats de la lí-

nia argumental, les entrades de cavall sicilià seguides d'aires més assossegats o les digressions. Que tot plegat ho haguem d'imputar als "reportadors", que feien mans i mànigues per seguir el ritme trepidant de l'oratoría de mestre Vicent, és més que probable. Ara bé, els abnegats transcriptors havien d'absorbir un estil, una melodia pròpia, una forma de dir inimitable, i això és el que compta.

En qualsevol cas, som al davant d'uns "escrits" que originalment i per intenció del seu autor els havia destinat a transmetre'ls de viva veu. A declamar-los, convindria matisar. I una volta les paraules han quedat vessades en el contenidor del paper, han perdut la seua real eficàcia, com si les posàrem dins d'una camisa de força i el que ressona és un pàlid reflex, un eco distant i de modulacions decreixents, d'aquelles fantàstiques posades en escena. La literatura d'aquest fill de notari, que ja dins la panxa de sa mare propiciava miracles, és cent per cent literatura oral. Només la imaginació, i encara, és capaç de traslladar-nos a aquells moments de desbordament de la paraula, quan Vicent, ben apresos tots els trucs del que en definitiva és un ofici més, s'enfilava al cadafal o a la trona portàtil i deixava l'auditori tocat en les seues fibres més íntimes.

L'oratoría en sant Vicent esdevé un eficaç mètode de persuasió,

Edició dels sermons de sant Vicent publicada a València. Dels milers de sermons predicats pel sant valencià, només ens n'han arribat uns tres-cents, recollits pels "reportadors" que el van acompanyar en els seus innombrables viatges.

En una definició que Italo Calvino feia dels llibres clàssics deia que aquests no calia llegir-los per deure o per respecte, sinó tan sols per amor. Potser sant Vicent no siga més que un modest clàssic domèstic, a pesar de la irradiació de què gaudiren les seues homilies en els temps agitats de la tardor medieval. Però ni que siga per un acte d'afecte, d'estima cap a una obra entre ingènua i apologètica, hauria de formar part de les lectures escolars i ser objecte de cíclics reedicions. És cert que la seua producció, la catalana en particular, sovint es fa poc llegidora, i més si no s'hi parteix d'una mínima gimnàstica en la llengua del gòtic, i sobretot d'una condescendència, més que d'un coneixe-

d'infal·lible pedagogia verbal per a la catequesi d'uropeus pecadors i barroerament formats en els rudiments elementals del cristianisme. La recepta per adobar el discurs, doncs, és tan decisiva o més que les pròpies paraules edificants. La desídia, la mandra, les escasses o nul·les vibracions amb què els contemporanis militants de l'Evangelí transmeten la prèdica no fa més que deixar en mal lloc l'Església. El seu descrèdit es projecta sobre l'escandalós teló de fons del cisma que l'escindeix en dues i fins tres obediències papals. Les condicions són òptimes, doncs, perquè els dèficits dels fidels en matèria de fe i ritual es propaguen com la pesta.

Mestre Vicent no ignora que el problema d'ara i de sempre de l'Església ha estat el no saber parlar adequadament al poble, inclosos ja els mateixos ordes mendicants, que van ser creats per a resoldre aquest diàleg de sords. Els càtars i els valdesos, per molt que el sant els pinte com un execrable cor de granotes, perquè van "per lo món cridant", deuen el seu èxit a la perícia de fondre l'estratègia de l'apostolat amb els anhels populars, més prop de les efusions dels sentiments que de les elucubracions teòriques. Vicent Ferrer s'aplicarà titànicament a recuperar el terreny perdut, però abans li caldrà convertir els missatges de l'Església a la més entenedora simplicitat –"no fer los sermons de matèries filosòficals"–, i transformar l'oratoría adotzenada i repetitiva en un torrent d'emocions, d'efectes contagiosos sobre l'oient.

Vicent, el seductor. No inventa res de nou en els sermons aquest home admirat per papes i reis i venerat per les masses subalternes. Hi compta amb preclars precedents, per damunt de tot sant Domènec i sant Francesc, i només era qüestió de trobar els recursos expressius adequats, de masticació popular, per al català. L'originalitat potser rau en les exageracions histriòniques, en la imitació del que havia de ser el llenguatge del carrer, vertiginós, carregat de

ARXIU / RAFA GIL

Les dots de mestre Vicent com a orador han transcendit fins als nostres dies. L'ús de la hipèrbole, el mimetisme del llenguatge popular, la celeritat histriònica del seu discurs, units a la teatralitat, la utilització de les onomatopeies i la gesticulació intimidatòria, hi han contribuït enormement. Les representacions pictòriques i escultòriques han consolidat el mite del gran orador valencià.

Els "escrits" de mestre Vicent van ser concebuts originalment per a ser transmesos de viva veu. Per a ser declamats, convindria matisar.

monosíl·labs, interjeccions i frases curtes. Vicent és un prestidigitador de l'onomatopeia. Els sermons els farceix de "xa, xa, xa", de "ca, ca, ca", de "me, me, me", d'un ressonant "xof" o d'un grinyoladís "chii, chii", d'allargaments de les vocals com un actor consumat quan el text demana inflexions, la impostació, el crit estentori. Quan vol ridiculitzar frares i capellans que mecànicament repeteixen les oracions, com si foren uns remugadors, improvisa un "xam xam, so d'aram" que

no sols alleugereix el to admonitor del sermó, sinó que provoca la hilaritat i la immediata adhesió d'un públic addicte també a les facècies, l'acústica truculenta dels mots i les paròdies.

Els bons resultats d'aquesta oratoría descansen en alguna cosa més que en les enginyoses argücies verbals. Joan Fuster ho va assenyalar en un treball impecable, de brillant anticipació historiogràfica per allà l'any 1954. Vicent Ferrer ho adoba amb el gest, la veu i l'aura de la seua persona. Els retrats que s'han confegit d'ell s'adiuen al cànon normatiu del frare mendicant, però, com passaria amb la seua biografia, als pintors degueren arribar-los uns trets específics transmesos de boca en boca, unes particularitats intransferibles d'una personalitat sense parió, com veiem en una de les taules de Miquel del Prado procedents de Sant Onofre de Museos. Som, algú va dir, no el que ens creiem sinó el que els altres ens pensen, i ens pinten caldria afegir.

A del Prado –abans conegut com a Mestre del Grifo– li ha importat, no podia ser d'altra manera, el

ARKIU

A sobre d'aquestes ratlles, representació d'un miracle de sant Vicent Ferrer a la ciutat de València. Durant la diada del sant, s'instal·len uns "altars" o escenaris a diverses places del centre de la ciutat, on els xiquets representen els signes miracles de sant Vicent Ferrer. És precisament aquesta dimensió beatífica i amable, i no pas l'apocalíptica, la que s'hi ha imposat, amb el pas dels anys, entre els valencians d'avui dia.

rostre i les mans, més que l'hàbit que camufla un cos que degué ser el d'un atleta, tot fibra i músculs, per suportar, mentre fou jove, les immenses caminades a peu per una vastíssima geografia europea, la moderació en el menjar i les privacions voluntàries. La seua cara no és la del místic, però tampoc la de l'home corrent. Eixut de carns, amb una devastació capil·lar que dilata el crani considerable, són els ulls l'òrgan que ens impacta. La mirada, fulminant, revela la severitat de la pròxima admonició. Escrutar-lo no encomana l'amable tranquil·litat del burgès satisfet o de l'elegant aristòcrata. Els seus ulls vigilen, l'escomesa dels set pecat capitals. Costa mirar-lo de fit a fit, perquè ja abans que es dispose a pronunciar la primera paraula ens sabem tristament pecadors. Aquests ulls són els d'un jutge implacable, que de gaidó ens repassen de dalt a baix i ens saben de bestreta totes les nostres misèries. Les orelles i el nas són grans, com si el pintor volguera suggerir que Vicent també feia cabal dels pecats del món per la seua remor i la seua pudor. Les galtes xuclades denuncien la frugalitat de les dietes, la duresa dels dejunis, l'allargament de les vigílies. Però són els llavis, com els ulls, els que ens diuen que contemplem un home excepcio-

L'oratori de sant Vicent esdevingué un eficaç mètode de persuasió i de pedagogia verbal per a la catequesi dels europeus pecadors.

nal. Fins i ben serrats, mal repremeixen la indignació, i si no fóra perquè pertanyen a un sant llampeguejarien en un esclat d'ira, la ira contra els mals cristians i els regidors que no aïllen els moros i els jueus tant com convindria. No són llavis indulgents; són llavis que van a pronosticar la imminència de l'Apocalipsi, del qual ell és l'àngel anunciador amb eixe dit inquietant que ix d'unes mans llargues i ossudes, que han obrat prodigis a balquena. Aquest cos sec i escardalenc, presidit per unes pupil·les de febre i obstinació, no commou ni fa embadalir: sacseja.

Temps malalts. Tot és possible en mestre Vicent. Els miracles,

per suposat. No hi ha ningú que no l'entenga. Les barreres de l'idioma no són cap obstacle. Tot-hom està predisposat a la recepció del missatge. Ara tampoc ens cal saber alemany per intuir què vol dir Pamina en l'ària d'"Ach, ich fühl's" de *La flauta màgica* de Mozart, ni anglès per capir l'enyorança del "Yesterday" dels Beatles, ni català per agafar al vol personatges de "Qualsevol nit pot sortir el sol" del Sisa. Ni ens ha de sorprendre tampoc que els ecos de la seua paraula transitaren per l'espai al llarg de distàncies increïbles, per a les modestes mesures medievals. És Quaresma, i fins les campanes han emmudit. El silenci de la Setmana Santa es multiplica perquè tots callen com a pedres en la plaça escoltant el pelegrí de València. Des d'un lloc elevat la seua potent veu ressona com un tro i travessa l'aire dels camps foravilers, colgats en la pau de la primavera inicial, fins a l'oïda d'algú que no ha pogut o no l'han deixat acudir a la felix trobada. Després, el tret de pedra es convertirà en tret de ballesta, el tret de ballesta en llegua, la llegua en moltes llegües.

Per allà on passa, precedit per la Companyia de penitents, crea el clima per al penediment i els esclats místics. Els rics fan almoines, els bordells tanquen, les hostilitats cessen, moros i jueus demanen el baptisme —sempre és millor sol·licitar-lo que l'administre la massa enfervorida—, els confessors no donen abast, l'harmonia s'instal·la en aquests vespers de violència que són les ciutats. Vicent Ferrer és l'antídot contra els mals d'un món fenecent, contemplat amb dramàtic pessimisme pels seus contemporanis. Pestes, guerres, fams, l'escissió de Roma i Avinyó, la fi de la dinastia del Casal d'Aragó, els mals auguris del cel... I en el si d'unes consciències porugues, terriblement amenaçades, la paraula i el record del dominicà es farien perdurables com correspon a l'home que assoliria ben prompte les beatituds celestials.

Ferran Garcia-Oliver